

Suomi on liian helppo muuttaa autoritaariseksi valtioksi

Mikko Kiesiläinen

Meillä sitä ei voi tapahtua on vuonna 1935 julkaistu romaani Berzelius "Buzz" Windrip-nimisestä populistipoliitikosta, joka voittaa Yhdysvaltojen 1936 presidentinvaalit. Noustuaan valtaan Buzz muuttaa Yhdysvallat autoritaariseksi fasisti-valtioksi. Hän hiljentää vastustajansa, perustaa omat paramilitaristijoukot ja vangitsee opposition.

Trumpin avoin ihailu autoritäärisiä johtajia, kuten Putinia ja Kim Jong Unia, kohtaan on herättänyt kummastusta Yhdysvalloissa. Pian Trumpin valinnan jälkeen *Meillä sitä ei voi tapahtua* nousi hetkellisesti Amazonin myyntilistoilla kymmenen myydyimmän kirjan joukkoon 80 vuotta sen julkaisemisen jälkeen.

Olivatpa Trumpin tavoitteet mitkä hyvänsä, niin Yhdysvaltojen instituutiot on rakennettu niin, etteivät kirjan tapahtumat voisi todellisuudessa tapahtua. Yhdysvaltojen korkein oikeus on itsenäinen, ja sillä on oikeus kumota perustuslain kanssa ristiriidassa olevan lain, vaikka edustajainhuoneen enemmistö olisi sellaisen säätänyt.

Yhdysvaltain perustuslain tai korkeimman oikeuden kokoonpanon muuttaminen on tunnetusti äärimmäisen vaikeaa. Edellinen hyväksytty muutos perustuslakiin tehtiin 1992. Tuo muutosprosessi laitettiin käyntiin syyskuussa 1789 ja se hyväksyttiin 202 vuoden ratifiointiprosessin jälkeen. Korkeimman oikeuden tuomareilla taas on elinikäiset toimikaudet.

Miten Suomen valtiosääntö toimii demokratian suojelemisessa, jos fasistit saisivat enemmistön eduskunnassa? Jos Suomen hallitus pyrkii säätämään perustuslain vastaisia lakeja esimerkiksi lehdistön vapauden rajoittamiseksi, laki tulisi kansanedustajista koostuvan perustuslakivaliokunnan käsittelyyn. Perustuslakivaliokunnan tehtävä on valvoa säädettävien lakien perustuslaillisuutta.

Perustuslakivaliokunta toimii hyvin silloin, kun lakia säätävä hallitus haluaa noudattaa perustuslakia. Silloin valiokunta pystyy puuttumaan lakiluonnoksiin, jotka ovat vahingossa perustuslain kanssa ristiriidassa. Se pystyy tarkastamaan lakeja tämän varalta ja ehdottamaan muutoksia, joilla ristiriidat saadaan korjattua ennen lain hyväksymistä.

Koska perustuslakivaliokunta koostuu kansanedustajista ja eduskunnan enemmistö pystyy myös nimittämään valiokuntaan enemmistön "omia" kansanedustajiaan, se toimisi erittäin huonosti jarruna eduskunnan enemmistölle, joka haluaa säätää perustuslain kanssa ristiriidassa olevia lakeja. Pahimmillaan enemmistön eduskunnassa saanut fasistipuolue pystyisi tekemään koko perustuslakivaliokunnasta kumileimasimen, joka asiantuntijalausunnoista huolimatta julistaisi kaikki fasistihallituksen lait perustuslain mukaisiksi.

Perustuslain pätehtävä on taata kansalaisille tietyt perusoikeudet ja turvaa valtiovallan mielivallalta. Sen lisäksi sen tehtävä on säilyttää valtion hallintomuoto ja turvata vallan

kolmijako. Juuri tällä osa-alueella Suomen perustuslaki on puutteellinen. Eduskunnassa enemmistön saavuttanut puolue tai puolueet voivat ryhtyä keskittämään valtaa itselleen.

Ainoa vastavoima eduskunnan lainsäädäntövallalle on Suomen presidentti, jonka pitää allekirjoituksellaan vahvistaa säädetyt lait. Tämäkin veto-oikeus on heikennetty käytännössä voimattomaksi. Jos eduskunta hyväksyy lain muuttumattomana toisen kerran, laki astuu voimaan ilman presidentin hyväksyntää.

Oikeuslaitos käräjä- ja hovioikeuksineen pystyy yksittäistapauksissa jättämään huomiotta selvästi perustuslain kanssa ristiriidassa olevan lain. Ne eivät kuitenkaan pysty kumoamaan lakeja, jolloin ongelman aiheuttanut laki jää edelleen voimaan. Tuomareiden nimitykset vahvistaa perustuslain mukaan tasavallan presidentti, joka tuo pientä turvaa.

Jos perustuslaista piittaamattomat puolueet saisivat enemmistön eduskunnassa, niin ne todennäköisesti voittaisivat myös presidentinvaalit. Tähän voi riittää esimerkiksi vain yhden vuoden mittainen kannatuspiikki. Esimerkiksi 2023 ja 2024 säännönmukaiset eduskunta- ja presidentinvaalit ovat alle 12 kuukauden päässä toisistaan.

Ottaen huomioon Turkin ja Unkarin viime vuosien kehityskulut, on turhan optimistista kuvitella, että vastaava kehityskulku olisi täysin mahdoton Suomessa. Perustuslain ja valtiosäännön pitäisi toimia kaikista parhaiten kaikkein huonoimmissa skenaarioissa. Suomen perustuslaki on kuitenkin suunniteltu vain hyvän sään varalle.

Suomen ensimmäinen perustuslaki säädettiin 1919. Aikana ennen 1930-luvun kauheuksia ei ymmärretty, mitä kaikkia vaaroja perustuslain tulisi pystyä torjumaan. On kuitenkin hämmästyttävää, ettei näitä puutteita korjattu kun Suomen perustuslaki uusittiin 1990-luvulla.

Mikäli autoritääriset liikkeet saisivat taakseen kansan enemmistön, Suomen instituutiot olisivat poikkeuksellisen heikot turvaamaan vapaan yhteiskunnan säilymisen.